

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Thomas Aquinas, sfânt

Arta Alchimiei / Toma d'Aquino & Albert cel Mare ;

trad.: Gabriel Avram. - București : Herald, 2016

ISBN 978-973-111-618-1

I. Albertus Magnus, sfânt

II. Avram, Gabriel (trad.)

133.5:54

Traité de Saint Thomas d'Aquin, de l'Ordre des Freres precheurs. La pierre philosophale et premierement des corps supercelestes, suivi du Traite sur L'art de l'Alchimie. Traduit du latin pour la premiere fois, introduction et notes de Grillot de Givry

Toma d'Aquino & Albert cel Mare

Arta Alchimiei

Traducere din latină, note și comentarii:

GRILLOT DE GIVRY

Traducere din limba franceză:

GABRIEL AVRAM

EDITURA HERALD
București

Vitalizare: Operațiune prin care alchimistul îi acordă un impuls vital materiei prime. Într-un alt stadiu al operei, vitalizarea simbolică a copacului uscat se mai numește însuflețirea aurului.

Volatilizare: Operațiune care constă în a transforma un corp solid în gaz sau vapori.

Cuprins

Notă asupra ediției	5
Alchimia lui Albert cel Mare	8
Albert cel Mare - Compoziția Compozițiilor	19
Prefață	21
Capitolul I	23
Capitolul II	33
Capitolul III	35
Capitolul IV	38
Capitolul V	41
Sfântul Toma d'Aquino - Din Ordinul Fraților Predicatori	59
Alchimia lui Toma d'Aquino	61
Tratatul Sfântului Toma d'Aquino - Despre Piatra Filosofala și în primul rând despre corpurile supracerești	77
Capitolul I	79
Capitolul II	87
Capitolul III	96
Capitolul IV	100
Capitolul V	103
Capitolul VI	109
Capitolul VII	111
Capitolul VIII	113
Capitolul IX	114
Tratatul Sfântului Toma d'Aquino despre Arta Alchimiei	117
Capitolul I	119
Capitolul II	122
Glosar alchimic	135
Glosarul operațiunilor alchimice	163

Alchimia lui Albert cel Mare

Un recent *Dicționar al Evului Mediu* scrie că Albert cel Mare a fost „primul interpret scolastic al ansamblului operei lui Aristotel, accesibilă în Evul Mediu”, dar și cel care „a lăsat o operă monumentală, cu caracter enciclopedic, care acoperă toate domeniile cunoașterii, atât în filosofie, cât și în teologie”¹. În ceea ce-l privește, Benoît Patar, în recenta sa lucrare *Dicționarul prescurtat al filosofilor medievali*, face din celebrul teolog dominican nimic altceva decât „filosoful latin al Evului Mediu”². Celebrul filosof german își merită cu prisosință renumele de „doctor teolog universal”, atât din prisma amplitudinii cât și a geniului judecăților sale, pe care le-a aplicat tuturor domeniilor de studiu, ceea ce explică faptul că reputația sa a depășit mediul universitar.

Încă din timpul vieții sale, multiplele observații și experiențe științifice ale celui care i-a fost maestru lui

¹ Claude Gauvard, Alain de Libera și Michel Zinc, *Dictionnaire du Moyen Âge*, Paris, P.U.F., 2002, p. 26.

² Benoît Patar, *Dictionnaire abrégé des philosophes médiévaux*, Longueuil, Les Presses Philosophiques, 2000, p. 29.

Toma d'Aquino se înconjurau cu o aură de mister, iar odată decedat, au existat multe tratate de alchimie și de magie care au circulat sub numele său, dintre care amintim lucrarea eponimă, *Marele Albert*, care este și astăzi extrem de populară.

Datorită tuturor lucrărilor de alchimie și de magie care i-au fost atribuite acestui celebru filosof, în special tratatul său consacrat mineralelor, *De Mineralibus*, a cărui autenticitate nu i-a fost pusă la îndoială, ne-a permis să emitem opinia fermă că avem de a face aici cu o operă de alchimie, întrucât problema este abordată chiar în deschiderea lucrării¹.

În anul 1967, Dorothy Wyckoff a publicat o traducere engleză adnotată a tratatului². Ea subliniază mai întâi faptul că tratatul lui Albert cel Mare asupra mineralelor este unul tipic pentru genul scolastic. Apoi rezumă poziția teologului aristotelian asupra naturii mineralelor și metalelor³. Autoarea traducerii alege cu îndreptățire să regrupeze argumentele lui Albert asupra metalelor conform celor patru cauze postulate de Aristotel, care constituie orizontul teoretic în interiorul căruia el și succesorii săi își vor dezvolta nenumăratele lor teorii științifice.

¹ O reeditare a ediției din 1541 a lucrării *De Mineralibus* tocmai a fost publicată de Bibliothèque Interuniversitaire de Médecine de Paris, Éditions Manucius, 2003 (prefață de Didier Kahn).

² Dorothy Wyckoff, *Albertus Magnus; Book of Minerals*, Oxford, Clarendon Press, 1967.

³ *Idem*, „Argument of the *Book of Minerals*”, p. XXXI și următoarele.

Ar fi vorba mai întâi despre *cauza materială*: mineralele sunt compuse din cele patru elemente fundamentale, adică apa, aerul, pământul și focul. Ultimele sunt și ele alcătuite din două amestecuri de bază: sulfurul și mercurul. Toată această compoziție primordială este împrumutată de Albert cel Mare din fizica arabilor, mai ales din tratatele lui Avicenna, care figurează printre autoritățile ce l-au influențat. Argintul viu, alcătuit din pământ și apă, și sulfurul, alcătuit din fiecare din cele patru elemente, vor forma apoi, în diverse proporții, diferitele metale.

Albert desemnează apoi *cauza eficientă*, adică procesul de maturare a metalelor, ca rezidând în cele două emanații, cea uscată și cea umedă, despre care vorbește Aristotel în ale sale *Meteorologice*, și prin care Albert vede acțiunile respective ale sulfurului și mercurului.

Cauza formală a alcătuirii metalelor este situată de Albert cel Mare în puterea celestă a strălucirii stelelor, care determină astfel natura metalului format într-un anumit loc și un anumit moment temporal. Pentru savanții perioadei respective, această putere celestă este la fel de reală ca și puterea elementară a lumii sublunare. Pentru ei, natura metalelor ar fi formată din amestecul elementelor și din strălucirea stelară specifică solului sau subsolului luat în considerare.

A patra cauză, cea a *finalității*, este repede îndepărtată de cercetătorul nostru, care se pune astfel de acord cu Aristotel, afirmând că mineralele sunt neînsuflite și, prin acest fapt, nu pot avea o soartă, un destin sau scop particular, precum vedem la ființele vii. Iată care este orizontul metafizic al științei lui Albert cel Mare.

Problematica alchimiei este abordată în mod direct în cartea a treia a tratatului *De Mineralibus*, capitol care vorbește despre substanța metalelor (*Tractatus primus qui est de substantialibus metallorum*). Autorul își începe expunerea prin a preciza faptul că el își adaugă observațiile proprii considerațiilor filosofilor studiați și că a experimentat transmutația metalelor cu ajutorul alchimiei. Apoi autorul trece la studiul posibilităților transmutației cărora le consacră mai multe capitole.

Albert cel Mare ia în considerare, alternativ, două teorii ale fizicii. Prima constă în postularea faptului că nu există decât o singură formă metalică specifică și că aceasta ar fi cea a aurului. Niciun alt metal nu are formă specifică, iată de ce alchimia ar putea să obțină, din fiecare metal, forma specifică a aurului. În acest caz, transmutația ar fi o perfecționare, ba chiar o înnobilitate a formei specifice a oricărui metal.

Dar Albert respinge această posibilitate. Mai întâi, el regretă folosirea termenilor metaforici utilizați de alchimiști, procedeu care i se pare neconform cu cutumele filosofiei¹. Mai apoi, respinge argumentul alchimic, căci, susține el, dacă nu există decât o singură formă substanțială metalică, cea a aurului, cum se poate explica stabilitatea argintului, a cositorului și a tuturor celorlalte me-

¹ Această rezervă a lui Albert asupra limbajului alchimiei a fost folosită de Guy-H. Allard, care a concluzionat un pic cam pripit faptul că Albert cel Mare respingea alchimia. Cf. Allard, (Guy-H.), „Réactions de trois penseurs du XIIIe siècle vis-à-vis de l'alchimie”, în *La science de la nature: théories et pratiques*, Montréal-Paris, Bellarmin-Vrin, 1974.

tale? Odată înfăptuită această înnobilitare experimentată, adaugă filosoful naturalist, nu privește decât aparențele, adică accidentele. Îi putem conferi aparență de argint aramei, de aur plumbului sau de argint fierului, dar nimic nu s-a schimbat în substanța acestora, adică în natura intimă a metalului. Această aparentă preschimbare a diferitelor metale într-o substanță aurită sau argintie nu presupune decât schimbarea culorii, mirosului, greutateii sau chiar a densității metalului rezultat, dar nu și a naturii sale intime. Dar chiar dacă toate metalele sunt alcătuite din aceleași patru elemente, forma amestecului lor este stabilă, căci ea se bazează pe o formă fixă ce garantează diversitatea esențială.

A doua teorie pe care mai apoi Albert o are în vedere este cea atribuită lui Hermes, conform căreia ar exista mai multe forme substanțiale latente în fiecare metal. De unde și posibilitatea de a rezulta forma auriferă și de a transforma astfel în aur toate metalele sau aproape toate. Această teorie, ne spune Albert cel Mare, se bazează pe paradigma lui Anaxagora, pentru care totul se află în tot, deci fiecare metal este conținut în orice metal. Or, această teorie se opune homeometriei metalelor, afirmată de Aristotel în *Meteorologicele*¹ sale. Metalele sunt substanțe homeomere, adică „părți de aceeași natură care sunt constituite plecând de la cele patru elemente.”² Dar experimentul este cel care ne oferă contraargumentele definitive. În fond, Albert afirmă că experiența fuziunii plumbului nu i-a re-

¹ Aristote, *Les météorologiques*, Paris, Vrin, 1976, 388a10 și următoarele.

² *Idem*, Comentariu de Jean Tricot, p. 267, nota 2.

ușit niciodată și că nu a produs aurul care se presupune că ar fi inclus în natura acestui element.

Atunci, având în vedere neajunsurile acestor două teorii, mai este transmutarea unei forme substanțiale în alta realistă? Într-un capitol consacrat acestei probleme (*Ultrum species metallorum possint adinvicem transmutari sicut alchimici*), Albert se raportează direct la raționamentul lui Avicenna: alchimiștii nu pot realiza transmutarea formei substanțiale a metalelor, ci doar a compușilor acestora, doar, dacă este să ne luăm după filosoful persan, forma substanțială ar fi mai întâi redusă la materia primordială, pentru a primi după aceea o nouă formă specifică.

Această infimă posibilitate, care se bazează pe noțiunea exclusiv metafizică a materiei primordiale, avansată de Platon în dialogul *Timaios*, este reluată de către filosoful experimentator, care pare să-i acorde un oarecare credit. La finalul capitolului amintit mai sus, el estimează că cele mai bune operațiuni chimice sunt cele care constau în a purifica sulful și argintul viu, pentru a le amesteca apoi cu alte metale. Aceste manipulări ar acționa astfel asupra puterilor elementare și celeste care alcătuiesc diferitele metale.

Dar nu există nicio îndoială asupra produselor ce rezultă de pe urma celor care lucrează doar cu aparențe sau accidente. Filosoful își sfârșește ancheta asupra alchimiei povestindu-și experiențele (*ego experiri feci*) cu aurul și argintul de origine alchimică, și cum aceste produse transmutate au rezistat la mai multe combustii, și că, sub acțiunea persistentă a focului, s-au evaporat subit, nelăsând alte reziduuri decât niște urme pe pereții vasului.